

Agrobiznes w Polsce – jego stan, struktura i uwarunkowania rozwoju

1. Uwagi wstępne

Unowocześnianie struktur gospodarczych w procesie transformacji społeczno-gospodarczej wymaga zmian różnych działów i gałęzi gospodarki, w tym agrobiznesu wytwarzającego finalne produkty żywnościowe. Obecna struktura agrobiznesu nie zapewnia jego wysokiej sprawności ekonomicznej i konkurencyjności, zwłaszcza na rynku międzynarodowym. Wynika to z niedostatecznego rozwoju przetwórstwa żywności oraz zbyt dużych kosztów (zwłaszcza o charakterze stałym) wytwarzania produktów rolniczych przy obecnej strukturze agrarnej. W związku z tym istnieje potrzeba restrukturyzacji agrobiznesu, restrukturyzacji idącej w kierunku rozwoju przetwórstwa i infrastruktury sprzyjającej racjonalnemu wykorzystaniu czynników wytwórczych oraz zapewnieniu jakości wytwarzanej żywności. Zmiany te powinny dotyczyć wszystkich ogniw agrobiznesu, aby zapewnić kompleksowość technik wytwarzania i integrowanie poszczególnych faz w łańcuchu żywnościowym.

W związku z tym przyjrzymy się, jaki jest stan i struktura agrobiznesu w Polsce u schyłku XX wieku, jakie czynniki określają tą strukturę oraz jakie istnieją potrzeby zmian w tym zakresie. Zagadnienia te składają się na treść niniejszego opracowania, opartego na literaturze przedmiotu i danych statystyki masowej GUS. Analiza statystyczna jest niestety niepełna ze względu na brak danych lub też brak danych porównywalnych. Zmiany metod liczenia poszczególnych kategorii, w tym też cen i ich relacji, uniemożliwiły pełniejszą analizę danych, a przedstawione dane - częściowo przeliczone o wskaźniki zmian cen - mają charakter orientacyjny; zgodne jednak są z ogólnymi prawidłowościami zachodzącymi na świecie i w Polsce w poprzednich latach. Ponadto trzeba uwzględnić, że obecny układ cen - w porównaniu do lat osiemdziesiątych i wcześniejszych - lepiej odzwierciedla strukturę agrobiznesu i jego efektywność ze względu na urealnienie cen nakładów i wyników, a więc stwarza podstawy do porównań międzynarodowych.

2. Pojęcie agrobiznesu

W literaturze przedmiotu spotyka się różnorodnie definicje agrobiznesu, w zależności od liczby ogniw włączonych do tego podsystemu gospodarki narodowej [2, 3, 4, 9, 11, 12]. Najogólniej biorąc można wyodrębnić dwie grupy składników agrobiznesu:

- działy, gałęzie i procesy wytwórcze w sferze produkcji materialnej, które uczestniczą (bezpośrednio lub pośrednio) w procesie wytwarzania żywności,
- infrastruktura ekonomiczna, techniczna i społeczna - warunkująca powiązanie pomiędzy tymi działami, gałęziami i procesami wytwórczymi oraz sprawne ich działanie.

Pierwszą grupę jest łatwiej wyróżnić i obliczyć z przepływów międzygałęziowych, natomiast w przypadku infrastruktury - warunkującej transformację czynników wytwórczych i efektywność gospodarowania - są trudności w określaniu jej udziału w tworzeniu produktu finalnego przez agrobiznes. Szacunki na ten temat nie zawsze są prawidłowe, a zwłaszcza w przypadku niedostatecznych i zmieniających się - jak w Polsce - informacji na ten temat. Niemniej jednak jest ważne poznanie podstawowych ogniw agrobiznesu, które wyznaczają jego strukturę. Strukturę tę tworzą [2]:

- *agregat zaopatrujący rolnictwo i przemysł spożywczy w środki produkcji i usługi produkcyjne,*
- *agregat rolnictwa właściwego,*
- *agregat przetwórstwa spożywczego.*

Biorąc pod uwagę tak określoną strukturę oraz jej poprzez infrastrukturę *agrobiznes* można określić jako *zespolecie procesów wytwórczych w podmiotach gospodarczych, które są związane z wytwarzaniem żywności, począwszy od surowców pierwotnych, a skończywszy na finalnym produkcie żywnościowym (łącznie ze sferą handlową)*. Z definicji tej wynika, że agrobiznes dotyczy różnych działów gospodarki narodowej i podmiotów gospodarczych, co też znajduje odbicie w trzech sposobach jego definiowania [11];

- ◆ *jako wyodrębniony subsystem gospodarki narodowej,*
- ◆ *jako dziedzina aktywności podmiotów gospodarczych,*
- ◆ *jako dziedzina wiedzy i badań naukowych.*

Różne sposoby określenia agrobiznesu wynikają z różnego punktu widzenia i roli spełnianej w poszczególnych dziedzinach życia gospodarczego. Podkreślić przy tym należy, że są one wzajemnie ze sobą powiązane i warunkują funkcjonowanie poszczególnych podmiotów gospodarczych. I tak stopień rozwoju gospodarki narodowej wpływa na funkcjonowanie agrobiznesu i jego miejsca w gospodarce. Z kolei usytuowanie agrobiznesu w gospodarce oddziałuje na aktywność podmiotów gospodarczych w agrobiznesie, sposoby gospodarowania i ich efektywność. Wyniki badań naukowych i system wiedzy rolniczej określają techniki wytwarzania, sposób zorganizowania produkcji, zarządzania przedsiębiorstwami itp. Wszystkie te elementy są ważne dla pokazania stopnia rozwoju i nowoczesności agrobiznesu, jego struktury i możliwości jej zmian w przyszłości. Jednakże w ostatecznym rozrachunku są pochodną kondycji gospodarki i jej innowacyjności.

3. Struktura i efektywność agrobiznesu

Struktura agrobiznesu zmienia się wraz z rozwojem gospodarki, co przejawia się przede wszystkim zmniejszaniu się udziału rolnictwa na rzecz pozostałych ogniw. Z danych tabeli 1 i 2 wynika, że w Polsce badana struktura agrobiznesu zmienia się zgodnie z ogólnymi prawidłowościami w tym zakresie, ale zmiany te są zbyt powolne. Agrobiznes w Polsce wytwarza około 20% dochodu narodowego, przy czym obserwuje się tendencję - tak jak w krajach rozwiniętych gospodarczo - do obniżenia tego udziału. W Polsce takie tendencje występują, ale trzeba uwzględnić, że na ich wpływ w dużym stopniu wpłynęły zmiany w układach i relacjach w gospodarce narodowej. W 1990 roku udział polskiego agrobiznesu w tworzeniu dochodu narodowego wynosił 17,6%, z tego 8,7% przypadało na przemysł spożywczy, a 7,6 % na rolnictwo (tab. 1).

Tabela 1. Udział agrobiznesu w wytwarzaniu dochodu narodowego w latach 1980-1990 (w %, ceny bieżące)

Wyszczególnienie	1980	1985	1990
Agrobiznes	20,2	22,0	17,6
Rolnictwo	14,6	14,9	7,6
Przemysł spożywczy	4,7	6,2	8,7
Przemysł wytwarzający środki produkcji dla:			
- rolnictwa	0,7	0,7	1,1
- przemysłu spożywczego	0,2	0,2	0,2

Zródło: Jak do tabeli 1, s. 3.

W związku z tym, że struktura agrobiznesu ma w dużym stopniu charakter rolniczy, to występuje w nim niska wydajność pracy. I tak w rolnictwie jest zaangażowanych ponad 80% zasobów wytwórczych (w 1990 roku odpowiednio: środków produkcji 81,2%, a zatrudnienia 89,9%), podczas gdy jego udział w wytwarzaniu produktu czystego agrobiznesu wynosi ponad 43%. Odwrotna sytuacja występuje w nierolniczych ogniwach agrobiznesu, a zwłaszcza w przypadku przemysłu spożywczego w tworzeniu produktu czystego, co jest następstwem wyższego technicznego uzbrojenia pracy (średnio o około 20%). Ponadto przemysł spożywczy wytwarza produkty bardziej przetworzone, dla których układ cen jest korzystniejszy i sprzyja zwiększeniu wolumenu produkcji wyrażonej w jednostkach pieniężnych [11]. Wymienione czynniki w dużym stopniu określają wykorzystanie zasobów wytwórczych i ich efektywność. I tak wydajność pracy w rolnictwie w porównaniu z przemysłem spożywczym jest średnio o 8 razy niższa, a w porównaniu do gospodarki narodowej - o 4 razy (por. tab. 2). W wypadku produktywności środków trwałych różnice te są mniejsze (odpowiednio: 3 i 1,5 razy), co wynika m.in. z określenia produktywności poprzez majątek trwały netto. Taki wskaźnik przyjęto ze względu na większe zużycie majątku produkcyjnego w rolnictwie niż w przemyśle spożywczym (średnio o około 10 punktów procentowych), a zwłaszcza w odniesieniu do majątku trwałego o charakterze czynnym (odpowiednio: w przypadku maszyn i urządzeń - o około 18 punktów procentowych, a przypadku środków transportowych - o około 27 punktów procentowych).

Udział przemysłu wytwarzającego środki produkcji dla rolnictwa i przemysłu spożywczego w wytwarzaniu produktu czystego w agrobiznesie Polski kształtuje się na bardzo niskim poziomie (ponad 7%), ale również w tym wypadku obserwuje się tendencję wzrostową. Tendencja ta powinna zostać utrzymana w przyszłości, a zwłaszcza w odniesieniu do przemysłu spożywczego, który od połowy lat dziewięćdziesiątych wykazuje duże tempo wzrostu dzięki inwestowaniu, w tym też ze środków zagranicznych [1, 8]. Jeśli tempo to utrzyma się w przyszłości, to można spodziewać się, że na podstawie mnożnika inwestycyjnego, będą wzrastały nakłady nie tylko w tej branży, ale również w rolnictwie. Przemysł spożywczy potrzebuje bowiem surowców o dobrej jakości i odpowiednich standardach.

Tabela 2. Struktura agrobiznesu według produkcji czystej, zatrudnienia i środków trwałych^a w latach 1980-1990 (w %)

Wyszczególnienie	1980	1985	1990
Produkcja czysta	100,0	100,0	100,0
Rolnictwo	72,4	65,7	43,2
Przemysł spożywczy	23,2	30,7	49,4
Przemysł wytwarzający środki produkcji dla:			
- rolnictwa	3,6	2,8	6,4
- przemysłu spożywczego	0,8	0,8	1,0
Pracujący	100,0	100,0	100,0
Rolnictwo	88,6	90,3	89,9
Przemysł spożywczy	9,0	7,5	8,1
Przemysł wytwarzający środki produkcji dla:			
- rolnictwa	2,1	1,9	1,7
- przemysłu spożywczego	0,3	0,3	0,3
Środki trwale produkcyjne	100,0	100,0	100,0
Rolnictwo	78,3	83,2	81,2
Przemysł spożywczy	15,0	10,8	12,1
Przemysł wytwarzający środki produkcji dla:			
- rolnictwa	6,4	5,7	6,4
- przemysłu spożywczego	0,3	0,3	0,3

a. Produkcja czysta i środki trwale w cenach bieżących.

Źródło: Zestawiono i obliczenia własne na podstawie: Rolnictwo i gospodarka żywnościowa 1986-1990. GUS, Warszawa 1992, seria: „Roczniki Statystyczne”, s. 3 i 5.

Tabela 3. Wydajność pracy i produktywność środków trwałych w rolnictwie i w przemyśle spożywczym na tle gospodarki narodowej w latach 1994-1996 (ceny stałe z 1995 r.)

Wyszczególnienie	1994	1995	1996
Wydajność pracy^a w tys. zł			
Gospodarka narodowa	12,8	16,6	19,1
Rolnictwo	3,2	4,0	4,1
Przemysł spożywczy	25,5	33,6	33,4
Produktywność środków trwałych^b w zł			
Gospodarka narodowa	655,7	550,0	681,9
Rolnictwo	280,8	348,1	489,4
Przemysł spożywczy	818,0	926,2	868,0

a. Produkcja brutto dodana na 1 zatrudnionego,

b. Produkcja brutto dodana na 1000 zł wartości netto środków trwałych.

Źródło: Zestawiono i obliczenia własne na podstawie roczników statystycznych GUS z lat 1995-1997.

Z kolei udział infrastruktury, handlu, transportu w strukturze polskiego agrobiznesu jest niewielki. Z szacunków A. Wosia wynika, że udział obrotu towarowego w produkcie globalnym agrobiznesu w 1990 roku wynosił 1,2%, a usług materialnych - 5%, podczas gdy rolnictwo 52,5% [11]. W krajach wysoko rozwiniętych proporcje te układają się inaczej. I tak w USA w 1994 roku udział rolnictwa w wytwarzaniu wartości produktów żywnościowych w wysokości 1 dolara wynosił 24,5%, a reszta przypadała na przetwórstwo, transport i dystrybucję produktów żywnościowych. Szczególnie duże znaczenie i ciągle wzrastające ma handel detaliczny i hurtowy żywności, których udział w strukturze produktów żywnościowych kupowanych przez konsumentów USA w 1991 roku wynosił 52% [10].

Z analizy danych agrobiznesu w krajach rozwiniętych wynika, że zmniejsza się nie tylko udział rolnictwa i przemysłu wytwarzającego środki produkcji dla tego działu, ale również udział przemysłu spożywczego na rzecz obrotu żywnością i usług materialnych związanych z przechowywaniem żywności, transportem itp. Z kolei z przedstawionych danych o polskim agrobiznesie wynika, że podstawą polskiego agrobiznesu jest rolnictwo i przemysł spożywczy. Niska efektywność rolnictwa wynika z rozdrobnionej struktury obszarowej gospodarstw oraz absorbowania zbyt dużych zasobów pracy, które nie znajdują zatrudnienia w innej działalności. Taki stan utrudnia zwiększenie skali produkcji, a w następstwie tego obniżenia kosztów. Pomoc państwa w tym zakresie, np. poprzez kredyty preferencyjne nie zawsze sprzyja poprawieniu sytuacji. I tak np. z danych wielu ODR o gospodarstwach korzystających z kredytów dla młodych rolników wynika, że zbyt duże jest obciążenie kosztami stałymi, głównie jako następstwo zbyt dużego obciążenia gospodarstw posiadanych parkiem maszynowym.

4. Nakłady inwestycyjne w agrobiznesie Polski

Stopień zużycia majątku produkcyjnego w agrobiznesie Polski jest - o czym była już mowa - bardzo duży i obserwuje się brak poprawy w kolejnych latach. Stan taki wynika przede wszystkim ze zmian zachodzących w rolnictwie, tzn. dekapitalizacji majątku produkcyjnego w wielu gospodarstwach i inwestowaniu przez 10-15 gospodarstw rodzinnych. W rezultacie wskaźnik zużycia w kolejnych latach wzrasta (od 45% w 1991 r. do ponad 55% w 1996 r.), a majątek produkcyjny netto maleje (i to nie tylko w cenach porównywal-

nych, ale i bieżących). Z kolei w przypadku przemysłu spożywczego zmiany te są korzystne, ponieważ wskaźnik zużycia majątku maleje (z 45% do około 40%), a jednocześnie wzrasta wartość produkcyjnego majątku trwałego [5]. Tak zróżnicowane zmiany są następstwem różnego stopnia inwestowania i aktywności przedsiębiorców w poszczególnych ogniwach agrobiznesu.

W latach 1991-1995 poziom nakładów inwestycyjnych w agrobiznesie Polski wzrósł o około 90 mln zł, przy czym wzrost ten zrealizowano 1995 roku. Najniższy poziom nakładów zanotowano w 1993 roku (o 25% mniej niż w 1991 r.). W następstwie zróżnicowanego tempa inwestowania w poszczególnych ogniwach gospodarki żywnościowej inwestycje ogółem w agrobiznesie w badanych latach wzrosły jedynie o 2,1%, przy czym wzrost odnotowano jedynie w 1995 roku. W pozostałych latach nakłady te kształtowały się poniżej poziomu z 1991 roku. Podobny kierunek zmian w całej gospodarce narodowej i przemyśle ogółem, przy czym nie było tak drastycznych zmian (tab. 4).

Tabela 4. Nakłady inwestycyjne w Polsce w latach 1991-1995 - ogółem i w wybranych działach - w milionach złotych (ceny stałe z 1995 r.)

Wyszczególnienie	1991	1992	1993	1994	1995
1. Ogółem	38494,8	38142,2	37741,2	41450,9	47144,7
2. Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	1705,2	1211,4	1191,2	1260,2	1389,0
3. Rybołówstwo i rybactwo	45,4	19,5	35,1	16,0	5,0
4. Przemysł	14873,1	15086,6	14609,4	18003,4	20174,6
w tym:					
działalność produkcyjna:	9210,1	8664,4	7581,4	10276,2	11732,7
- produkcja artykułów spożywczych i napojów	2245,1	2339,0	1796,2	2090,5	2694,6
5. Agrobiznes razem	3999,7	3669,9	3022,5	3366,7	4088,6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika Statystycznego 1996, s. 312 i 511.

Nakłady inwestycyjne ponoszone na rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo w 1995 r. w porównaniu z 1991 r. stanowiły tylko 81,5%. Jednakże od 1994 roku obserwujemy systematyczny wzrost nakładów inwestycyjnych w tym sektorze (średnio około 8% w skali rocznej). Najbardziej drastyczna sytuacja pod względem inwestowania występowała w odniesieniu do rybołówstwa i rybactwa, w których to gałęziach systematycznie maleje stopa inwestycyjna; w latach 1991-1995 poziom inwestycji zmniejszył się o ponad 80%. Obserwowana sytuacja w zmniejszaniu inwestowania w rybołówstwie wynikała z ograniczeń w połowach, ze zmniejszenia opłacalności połowów, trudności przekształceń wielu przedsiębiorstw ry-

backich itp., co w ostateczności oddziaływało na spadek zainteresowania rozwojem tej branży.

Udział nakładów inwestycyjnych na agrobiznes w latach dziewięćdziesiątych kształtował się od 10,4% w 1991 r. do 8,1% w 1994 r. i 8,7% w 1995 r.; w 1993 r. spadek ten wynosił aż o 22,7%. Obserwuje się przy tym, że w strukturze nakładów inwestycyjnych nakłady na rolnictwo w kolejnych latach stanowiły coraz mniejszy odsetek. W 1991 roku na rolnictwo przypadało 4,4% nakładów ogółem, natomiast w 1995 roku tylko 2,9%. Z kolei udział nakładów inwestycyjnych w przypadku produkcji artykułów spożywczych i napojów od 1993 roku wykazywał tendencję wzrostową: z 4,8% w ogółem do 5,7% w 1995 roku, lecz wskaźniki te były niższe w stosunku do lat 1991-1992 [5, 8].

Tabela 5. Nakłady inwestycyjne na środki trwale w sektorze rolno-spożywczym w Polsce w latach 1994 – 1995 w milionach złotych (ceny bieżące)

Wyszczególnienie	1994				1995			
	ogółem	w tym			ogółem	w tym		
		budynki i budowle	maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	środki transportowe		budynki i budowle	maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	środki transportowe
1. Agrobiznes ogółem	2722,5	888,9	1322,4	411,3	4220,7	1221,3	2122,3	491,5
2. Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	1028,4	426,3	315,9	237,7	1556,9	509,2	436,5	268,3
3. Rybołówstwo i rybactwo	13,1	8,2	0,8	3,9	5,0	1,0	1,6	2,3
4. Produkcja artykułów spożywczych i napojów	1688,0	454,4	1005,7	169,7	2658,8	701,1	1684,2	220,9

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS 1996, s. 512.

W całości inwestycji lokowanych w agrobiznesie najczęściej przypadało na przemysł przetwórczy (ponad 60%) i obserwuje się, że udział ten zwiększał się (tab. 5). Sytuacja taka - o czym była już mowa - jest korzystna ze względu na zaniedbania w tym zakresie. Wydaje się, że również w przyszłości ze względu na zainteresowanie inwestorów - w tym zagranicznych - tendencja taka utrzyma się. Analizując inwestowanie w przemysł spożywczy, trzeba uwzględnić, że w początkowych latach transformacji polskiej gospodarki inwestycje lokowano głównie w rozwój małych i średnich przedsiębiorstw. Obecnie inwestycje są lokowane w modernizację istniejących zakładów, w tym w rozbudowę małych

przedsiębiorstw oraz powstawanie nowych przedsiębiorstw przetwórczych, często dużych i z udziałem kapitału zagranicznego. W latach 1991-1995 liczba przedsiębiorstw przemysłu przetwórczego wzrosła o około 80%, przy czym sektora prywatnego o 110%. Jednocześnie przemysł spożywczy, począwszy od 1992 roku notuje przyrost produkcji o 10% w skali rocznej i dotyczy on większości branż tego przemysłu [5].

W strukturze środków trwałych w agrobiznesie w latach 1994-1995 najczęściej inwestycji przeznaczono na maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia, a następnie na budynki i budowlę, z wyjątkiem rolnictwa (por. tab. 5). Taka struktura inwestowania, z tendencją do wzrostu udziału maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi, jest korzystna, gdyż przyczynia się do zmechanizowania procesów wytwórczych, a pośrednio oddziałuje na poprawę jakości produktów; szczególną rolę odgrywa to w przemyśle przetwórczym, od którego oczekuje się poprawy w tym zakresie w procesie integracji Polski z Unią Europejską. Obecna struktura inwestowania w agrobiznesie sprzyja takim procesom, gdyż większość środków przeznaczonych na zakup maszyn (około 80%) jest lokowana w przemyśle przetwórczym.

W dalszej jednak kolejności nakłady inwestycyjne powinny być lokowane również w rolnictwie, gdyż najwyższe jest zużycie majątku produkcyjnego, a zwłaszcza o charakterze aktywnym. Tymczasem inwestycje lokowane są w większym stopniu w budynki i budowlę, które są mniej zużyte. I tak do przykładu w 1996 roku stopień zużycia budynków i budowli w rolnictwie wynosił 54,1%, maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi - 67,9%, a środków transportu - 82,7% [5]. Zachodzi jednak pytanie: w jakiego typu gospodarstwach realizować te inwestycje, gdy brak jest jasno określonej polityki przemian strukturalnych agrobiznesu?

Obserwowane zwiększenie poziomu nakładów w agrobiznesie wynikało w dużym stopniu z inwestycji zagranicznych, które przeważały w tym sektorze. Branżami szczególnie atrakcyjnymi dla inwestorów zagranicznych w agrobiznesie były: przemysł cukierniczy, napojów bezalkoholowych piwa oraz tytoniowy. Natomiast brak było zainteresowania inwestorów zagranicznych inwestycjami w rolnictwo. Łącznie na przetwórstwo spożywcze, rolnictwo i handel przypadło 27% inwestycji zagranicznych, z czego 21% to inwestycje zagraniczne realizowane w przetwórstwie spożywczym, a 0,13% - w rolnictwie.

Struktura inwestycji zagranicznych w agrobiznesie była zróżnicowana. Wśród branży sektora rolno-spożywczego 20,9% nakładów inwestycyjnych pochłaniał przemysł cukierni-

czy. Popularną gałęzią, w którą zainwestowali zagraniczni inwestorzy jest również przemysł tytoniowy - 18,5% i napojów bezalkoholowych - 14,4%. Następne w kolejności były: handel detaliczny i hurtowy (zawierający inwestycje w sieci supermarketów, które obok sprzedaży żywności prowadzą sprzedaż artykułów przemysłowych) - 7,7% i browarny - 6,2%. Te gałęzie stanowiły 67,7% ogółu inwestycji w polski agrobiznes. Inwestorzy zagraniczni mało inwestowali w przetwórstwo owocowo-warzywno, cukrownictwo i ciągniki [1, 8]. Z omawianych danych wynika, że inwestycje zagraniczne były lokowane przede wszystkim w tych gałęziach, które gwarantują opłacalność i szybki zysk.

5. Uwagi końcowe

Procesy dostosowawcze agrobiznesu wymagają aktywnego uczestniczenia wszystkich podmiotów i instytucji związanych z produkcją żywności (w tym państwa i samorządów), aby wspomóc zachodzące przemiany, w tym konkurencyjność wytwarzanych produktów. Chodzi tutaj przede wszystkim o wsparcie procesów modernizacji i restrukturyzacji agrobiznesu, które wynikałyby z systemu polityki przemian strukturalnych, całościowo ujmującej te zagadnienia. Jest to konieczne w warunkach ograniczonych funduszy, aby móc racjonalnie wydatkować, w odpowiedniej kolejności - wynikającej z realizowanych celów. Z tego też względu ograniczenie liczby preferencyjnych linii kredytowych należy uznać za słuszne, gdyż preferencją powinny być objęte te dziedziny, które wymagają szczególnego wsparcia (zgodnie z zasadą „mocnego uderzenia”, w tym wypadku inwestowania). Jedną z takich dziedzin jest infrastruktura, której niedostateczny rozwój utrudnia pełne zagospodarowanie produktów rolniczych. W związku z tym istnieje potrzeba tworzenia sieci handlu hurtowego, giełd towarowych, systemu informacji rynkowej, doradztwa w tym zakresie itp. Ponadto ze względu na niedostateczne kapitały krajowe, zwłaszcza mieszkańców obszarów wiejskich, wymaga poszukiwania źródeł własnych poprzez spółdzielczość. Dotyczy to zwłaszcza przemysłu spożywczego. Wynika to z następujących przesłanek: Po pierwsze w Polsce występują trudności zagospodarowaniu produktów rolniczych i możliwości wytwórcze w tym zakresie nie są w pełni wykorzystane. Po drugie marża na produkty żywnościowe jest na ogół wysoka, co oddziałuje na ograniczenie popytu, a jednocześnie zmniejsza opłacalność produkcji rolniczej. Po trzecie zorganizowanie przetwórstwa wymaga ka-

pitału, który poprzez spółdzielczość mógłby być „zorganizowany” i stać podstawą - jak w krajach Europy Zachodniej - rozwoju zarówno rolnictwa, jak i całej gospodarki żywnościowej. Wymienione czynniki skłaniają rolników do zajęcia się przetwórstwem, aby w ten sposób uzyskać wyższe dochody, w tym marże przechwytywane przez pośredników. I wreszcie po czwarte zakład przetwórczy, a zwłaszcza zorganizowany przez rolników, jest nośnikiem postępu technicznego, technologicznego, biologicznego i organizacyjnego. Jednocześnie w celu poprawy efektywności gospodarowania rolnicy powinni tworzyć grupy producenckie lub marketingowe, które poprzez uczestnictwo w procesie wytwarzania żywności i dystrybucji będą mieli większą siłę przetargową wobec otoczenia rolnictwa, a jednocześnie mogą wpływać na poprawę jakości i opłacalności produkcji. Głównym bowiem zadaniem grup marketingowych powinno być opracowanie technologii wytwarzania produkcji oraz sposobów jej sprzedaży i promocji, analiza rynku itp., co też jest podstawą działalności pozostałych ogniw agrobiznesu. Powiązanie tych ogniw będzie zależało od szeregu czynników, wśród których podstawową rolę widzę doradztwa (technologicznego, organizacyjnego, plantacyjnego, ekonomicznego, marketingowego itp.).

Literatura

1. Adamowicz M.: Inwestycje zagraniczne w rozwoju polskiego agrobiznesu [w:] „Agrobiznes w rozwoju i zagospodarowaniu obszarów wiejskich”. AR, Szczecin 1997.
2. Davis J. H., Goldberg R. A.: A Concept of Agribusiness. Harvard University, Boston 1957.
3. Kos Cz.: Gospodarka żywnościowa jako system. „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 1980, nr 4.
4. Polityka i organizacja żywienia ludności (praca zbiorowa pod redakcją W. Kamińskiego). PWE, Warszawa 1980.
5. Roczniki Statystyczne z lat 1991-1997. GUS, Warszawa
6. Rolnictwo i gospodarka żywnościowa 1986-1990. GUS, Warszawa 1992, seria: „Roczniki Statystyczne”.
7. Rowiński J.: Kluczowy problem - rolnictwo. „Nowe Życie Gospodarcze” 1998, nr 13.
8. Sawicka E. M., Wiatrak A.P.: Inwestycje w agrobiznesie w Polsce w latach dziewięćdziesiątych. [w:] „Agrobiznes w regionie południowo-wschodniej Polski”. „Zeszyty Naukowe AR w Krakowie, Kraków-Rzeszów 1998 (w druku).
9. Tomczak F.: Rolnictwo rodzinne i agrobiznes w USA. Współczesna polityka rolna. Wyd. Spółdzielcze, Warszawa 1990.
10. Tracy M.: Polityka rolno-żywnościowa w gospodarce rynkowej. Wprowadzenie do teorii i praktyki. OLYMPUS - Centrum Edukacji i Rozwoju Biznesu, Warszawa 1997.
11. Woś A.: Agrobiznes. Makroekonomika. Wyd. Key Text, Warszawa 1996, t. 1.
12. Woś A., Zegar J. St.: Gospodarka żywnościowa. Problemy ekonomiki i sterowania. PWE, Warszawa 1983.

Agribusiness in Poland – its Condition, Structure and Development Circumstances

Abstract

This study addresses the general issue of agribusiness within the context of its standing, structure and development. Firstly, definition, range, concepts and structure of agribusiness were presented. Then, both labour efficiency and productivity of fixed assets in food economy were taken into consideration.

Additionally, author discusses size and destination of investment outlays in food economy. Finally, he postulates directions and forms of encouraging entrepreneurship in different spheres of agribusiness in Poland.